
Tompa Andrea

FELNÉZŐ

Volt valami ilyesmi: amikor nagy bajba kerültek az emberek, felnéztek az égre. Mintha valami indiánokról szóló könyvben állt volna ez.

Bár csak tudtam volna, hogy van egy ilyen mozdulat, egy ilyen reménygyakorlat. Valahogy tudatosabban, elszántabban tudtam volna. Néha magamtól talán rájöttem – emlékszem ilyen nézésekre, de inkább csak nyaranta, amikor amúgy is, mert csillagos, mert hullócsillagos, mert szerelmes vagyok vagy inkább csak szeretnék lenni. De hogy mindig fel lehetne nézni, mondjuk esős időben, ősszel a szürke városi semmibe, ködben, vagy épp hajnalban – mert hajnalnak érez az ember minden iskolába menést. Vagy amikor anyám egyáltalán nem látszik még a sarkon befordulni, pedig már nagyon várom, mondjuk, akkor is fel lehetne nézni, ha éppen felhős. Felnézni, várni, pihenni, remélni, kicsit megszűnni.

Arról is csak épp most szereztem tudomást, hogy hányféle felhő van. Bárány és fátyol, meg gomoly. Annyit tudtam akkor is. De a többi?

Ha mondjuk tudtam volna felnézni, ösztönösen (nincs ilyen ösztön, ezt csak úgy írja az ember, az irodalom kedvéért), inkább talán valamely korai bölcsesség okán (mely nem adatott meg nekem), vagy netán valaki megtanít, hogy:

– Nézz már fel, barátom, mikor bajban vagy!

– Miért néznék fel – kérdezném gyanakvó-flegmán, mint kamaszhoz illik, mert abban az időben, amelyről szó van, még kamasz vagyok.

– Hát hogy vedd már észre, hogy a világ sokkal, de sokkal nagyobb, óriási, te pedig itt állsz mégiscsak az égbolt alatt, a magad némiképp apró bajjával ebben a nagy-nagy égboltnyi bajban. Bajban, vagy hát csodában, mert ugye a felhők, a csillagok, a Hold, a Nap, a szél mégsem a bajhoz tartoznak. Az ugye mégiscsak valami csoda. Vagy révület. Na, akkor kicsit megpihen a szemed, s mintha magadból kilépnél. Te kicsi vagy, ő meg nagy, érted már? A te bajod is kicsi, az övé meg... az övé felfoghatatlan.

Hát nem mondta, most mondom én neki. Magamnak. Nézzél fel, barátom! Bajban vagy, nézzél fel!

Néha felnéztem tehát azelőtt, valami nyári kiránduláson, éjszaka, fűvön fekve, kígyótól nem félve, vagy tán nem is egészen józanon, mert a kamasz kiszabadult otthonról, és sátorozik, s ezt véli szabadságnak. Tényleg azt hittem, ez a szabadság.

De hát felnézni, mindig, bármikor? Az lett volna az igazi bolondság.

– Neked tényleg olyan szörnyű volt, ahogy megírtad? – kérdezi egy irodalmár egy könyvem okán most, nemrég, alig pár évvel fiatalabb nálam, s én úgy megijedek, mintha... nem is tudom, szándékos okirathamisítást hajtottam volna végre, valami ártatlant megvádolok egy szörnyűséggel, igazi nagy disznóságot csinállok, s most lebukok. Hebegek, hogy hát miért, neked nem? Nem volt szörnyű? Nézek rá, sulykolom, hogy de, de, mondjad már, igen. Vagy nekem szörnyű lett volna? – kérdelem magamtól, ezt írtam volna tényleg, gondolkodom, miközben épp megrendeltem a vacsorát, itt vagyunk egy legjobb kolozsvári helyen, emberek tucatai, vidám, söröző fiatalok tucatai, nekem meg bankkártya a zsebemben, annyi vacsorát rendelék, amennyit akarok, fényévekre vagyok az akkortól, és semmi, de semmi nem fáj éppen most. Csak ez a kérdés. Ez most kicsit azért karmolás.

Fájt? Mi fáj? Olyan magyarázkodó félmondatok, szavak jutnak eszembe. Mindig utálok magam, amikor magyarázkodom. Nem volt virsli minden nap. Nem volt meleg víz. Nem tudtam utazni, jut eszembe a tromf, ez a főtromfom, a kőr ász, a szabadság hiánya, érted? Pedig ilyesmire sosem gondoltam akkor.

Valahogy rájövünk, hogy a kérdezőm, egyébként okos irodalmár lány, még gyermek volt akkor, én pedig kamasz.

– Ez az én szerencsém – mondja –, gyerek voltam.

– Nekem meg az a szerencsém, hogy nem. Mindent értettem, a testemmel. Főleg a testemmel.

De hát ha tudtam volna, hogy fel kell nézni az égre, fel lehet, s meglátom ott anyám, nagyanyám, dédnagymamám arcát (miért épp nőként, nem tudom, vagy hát hosszú sora volna elmondani), hogy ők is, ej, mennyi rémséget éltek, vastagabban kaptak a diktatúrából, mert még gyermeket is kellett etetni közben, vagy épp elvetetni, vagy egy világháborút s még egyet, meg még egy elcsatolást kibírni, szóval ha láttam volna az ő arcukat odafent tükröződni, meg az apákét, nagypapákét, kiknek csontjait valahogy jobban ledarálta ez a század, legalábbis nálunk, akkor kicsit, kicsit jobban tudom, hogy nemcsak én, én, én az én fájdalmam, az én diktatúrám, az én melegvíz-hiányom van. De hát ők se mondtak túl sok mindent. Főleg nem azt, hogy nézz már fel az égre, fiam. Azaz éppen a semmit, nagyon keveset mondtak, irtó kevés szó esett a fájdalomról.

Blokkban lakunk akkor. Nincs tiszta ruhám, mosógépünk sincs, csak olyan ócska, tárcsás, inkább a kádba áztat anyám. Van persze tiszta ruhám valamennyi, de nem pont az, az a kettő, amit hordani lehet, az mindig ko-

szos, néha napokig ugyanabban járok, és nem tudok rendesen mosdani. Meleg víz, az nincs. A hideg a lakásban s a penészes fal nem zavar annyira, mint hogy nincs meleg víz, nem lehet mosdani, nincs tiszta ruhám. Egy ruhát mindig többször veszünk fel. 1988 telén egy pár vastag harisnyám van, egy fehér, szép amúgy, de egyetlen, én pedig szeretnék szoknyában járni, mert tetszeni akarok, és van is kinek. Minden nap találkozunk, kíséretet. Egy hét után megjegyzi, hogy vajon én mindennap ugyanabban a ruhában járok-e. Ez nem vicces. Ez olyan kérdőrevonás-féle. Mintha azt kérdeznék: szoktál te mosdani?

Azt a ruhát a vastag fehér harisnyával aztán többé nem veszem fel. Egy vastag harisnya egy hétig...?

Egy fehér?

A szabadság hiánya nem érdekel, nem is értem akkor, nem tudom, mi a demokrácia, a cenzúra, a szólásszabadság, az emberi jogok, semmi ilyet nem tudok, otthon sincs erről szó. Azt tudom, hogy nincs meleg víz, és nem tudok rendesen mosdani.

Nem lehet ezt a kamasztestet tisztán tartani, nincs meleg víz, tálban kell melegíteni, vagy egymás vizében fürdeni, amihez túl nagy vagyok már. Mindig is utáltam. Mi testileg nem vagyunk közel egymáshoz. Nincs tiszta ruha, nem szárad, nem tudom azt felvenni, amit szeretnék, és az eleve nincs is, amit szeretnék. A test, a test, a test, mindenki ezt nyomorgatja. Arra vágyom, hogy minden nap fürödhessenek. Mit meg nem teszek egy fürdésért. Mit meg nem. Kérem szépen. Kérhetnék egy jó nagy radírgumit, olyan illatos kínai rózsaszínt, mint gyermekkoromban volt ritkán és csakis protekcióval, amivel egy kicsit retusálni lehetne ezeket a történeteket, hogy az ember mit meg nem tesz mondjuk azért, hogy meleg vízben fürödhessen. Mondjuk: párválasztási szempont. Aha, náluk van meleg víz. Jó, akkor legyen ő. Már akkor a rettenetes kompromisszumok embere voltam. Mi lett volna, ha nincs 1989? Úristen, rossz rám gondolni, miket tettem volna még, felnőttébb fejjel. Úristen, köszönöm, hogy mégiscsak volt.

Hogy legyenek tiszta ruháim. Hogy a test melegben legyen és biztonságban. Lehessen jókat enni. Lehessen enni annyi rántott húst, amennyit szeretnék. Melegben aludni. Utazni. (Ezt sokkal később vágyom, és évtizedekig nem tudok majd leállni.) Valójában akkor eszembe sem jutott. Amikor már lehet, csak akkor. Addig szinte normális, hogy két évente útlevelet Magyarországra. Máshová nem megyünk. Nincs világ. Nem tudom, milyen világok vannak. Svédország – oda sokan szöknek akkoriban. Nem érdekel a földrajz, mert nincs számomra föld, nincsenek valódi országok a térben,

ez van, ez van, semmi más, és itt sem utazunk sehova, mert a szüleimnek nincs ideje nyaralni. Nem szoktunk. És nincsenek szüleim, anyám van, apám régóta csak a földet nézi, mert felnézni sosem tudott.

Minden normális. A disznóól normális. A cella normális. Ekkora, és így kell élni benne. Egyszerűen fogalmam sincs róla, hogy mi a szabadság.

Ha mondjuk egy kicsit gyakrabban tudtam volna felnézni az égre, és mondjuk nagyanyám nem suttyomban visz el megkeresztelni, anyám meg nem kezd kiabálni az első úgynevezett kátéóra után, hogy engem nem isten teremtett, hanem ő maga szült, itt a Pap utca sarkán, amiben nem kértelkedtem ugyan soha, csak amennyire egy kamasz szokott harc közben („Én ennek volnék a gyereke? Biztos elcseréltek.”), de a felnézés-tanulásban, a bolondságban ez nem segített. Ehelyett az ember folyton azt érezte, vele, csak vele történik minden, rajta kívül semmi nincs ám, csak az istenverte magány.

Codruca nevű renitens osztálytársnőm – román osztályba járok már akkor, a magyar hopp, megszűnt 1987-ben – feldarabolta a lepedőjüket otthon, hogy legyen mibe orrot fújni, mert egyfolytában taknyosak vagyunk az iskolában, és vécépapír sincs persze, papírzsebkendőről nem hallottunk még soha, a vászonzsebkendőt meg főzőcskézni kell, hogy használható legyen, az undorító, takonylevesnek hívjuk. Annyira utálok az iskolában a szortyogókat, orrszívókat. Fújd már ki! Mibe? Hát Codruca meg feltalálta az eldobható vászonzsebkendőt, lóg belőle a cérna, de mivel barátok vagyunk, nekem is ad egyet. És anyád nem ver meg? Nem. Én verem meg őt, röhög. Élvezem, hogy annyira tudok románul, hogy nem néznek nem romának. Állunk az utcasarkon a hidegben, és ad egy ilyen feldarabolt lepedőt, amin, ki tudja, hányszor aludtak és kik. És röhögünk. Együtt megyünk haza gyalog, trolira túl sokat kell várni, meg amúgy is mindig áramszünet van délben, nem jár, nem érdemes várni. Ez mindig gyalogváros marad nekem.

Várni pedig nem érdemes. Inkább az eget kéne nézni, de ha egyszer nem jut eszembe.

1989 van, érettségizni fogunk. Fogom a darab vásznat, a szemem elé tartom. Olyan vékony, ezeréves szar. Belefújom az orrom, az egész a tenyeremben köt ki, mondom. Versenyzünk, hogy ki hány szinonimát tud a takonyra. Kapok még egyet. Tartom a vásznat a fény felé, átnézek rajta, szakadozott egykori lepedő, most pedig örülök neki, zsebkendő. Látom a ködös napot a foszló vásznon keresztül.